

QARABAĞIN FLORASI, BİTKİ ÖRTÜYÜ VƏ BİTKİ EHTİYATLARININ TƏDQIQININ ƏSAS İSTİQAMƏTLƏRİ

Aydın Əsgərov

AMEA-nın Genetik Ehtiyatlar İnstitutu

1. Qarabağın botaniki-coğrafi rayonlaşdırılması ərazinin biomüxtəlifliyinin tədqiqi üçün çox önəmlidir. Çox vaxt botaniklər "Azərbaycan florası" çoxcildliyində qəbul edilən rayonlaşdırma sxemindən 2 rayonu ("Kiçik Qafqazın mərkəzi" və "KQ-nin cənubu") Qarabağın bütöv sərhədləri hesab edilir. Biz Qarabağı daha geniş anlamda, fiziki coğrafi rayonlar çərçivəsində qəbul edirik: şimaldan Murovdağ silsiləsi, Tərtərçayın Kür çayına birləşən ərazisi; şərqdən – Kürün sağ sahili; cənubdan – Arazboyu ərazi; qərbdən respublikamızın Ermənistanla dövlət sərhəddi.

2. "Azərbaycan florası" çoxcildliyinin yeni nəşrinə başlanılması, "Qarabağ florası"nın tərtib edilməsi. Bu işlərin həyata keçirilməsi Qarabağın biomüxtəlifliyinin əhatəli tədqiqində çox önəmlidir. Biz hazırda Qarabağ florası haqqında fraqmental məlumatları 70 il öncə, rus dilində yazılmış "Флора Азербайджана" 8-cildliyindən, nəşri başa çatmamış 3-cildlik "Azərbaycanın ağac və kolları" (Prilipko, Agamirov və b., 1961-1970), eləcə də 3-cildlik "Azərbaycanın ali bitkiləri" (Əsgərov, 2005-2008), "Azərbaycan florasının konspekti" (Əsgərov, 2011), "Azərbaycanın bitki aləmi" (Əsgərov, 2016), "Папоротники Кавказа" (Аскеров, 2001), "Злаки Азербайджана" (Мусаев, 1991) və bəzi cinslər üzrə aparılan tədqiqatlardan əldə edə bilirik. Qarabağ ərazisində 2500-dən çox ali bitki növlərinə rast gəlinir ki, bu da Azərbaycan florasının 50%-ni təşkil edir.

3. "Qarabağın bitki örtüyü (bitkiliyi)" monoqrafiyası və irimiqyaslı bitkilik xəritəsinin tərtib edilməsi. Qarabağın bitkiliyi haqda xüsusi tədqiqat işi aparılmamışdır. Fraqmental məlumatları L.Prilipkonun "Растительный покров Азербайджана" (1970), V.Насиєv və başqalarının "Kiçik Qafqazın flora və bitkiliyi" (1990) əsərlərindən əldə etmək olar. Qarabağda Azərbaycanın əsas bitkilik tipləri, xüsusən meşə, bozqır, alp və subalp, qaya bitkiliyi geniş təmsil olunmuşdur.

4. Qarabağın bitki ehtiyatları da əhatəli tədqiqatlar tələb edir. Qarabağa aid Dövlət Proqramında "Qarabağın təbii ehtiyatlar atlası"nın yaradılması nəzərdə tutulur. Lakin bu məqsədlə öncə biosistematik tədqiqatlar aparılmalıdır. Hazırda bizim rəhbərliyimiz altında "Qarabağın bitki genetik ehtiyatları" mövzusu üzrə tədqiqat işi aparılır. İlk araşdırmalara görə, Qarabağda bitki genetik ehtiyatları 13 genefond qrupuna aid (yabanı qida (yeyilən) ot bitkiləri; yabanı tərəvəz-bostan bitkiləri; meyvə və giləmeyvə bitkiləri; ədviyyat bitkiləri; dənli taxıl bitkiləri; dənli paxlalı bitkilər; paxlalı yem bitkiləri; yem otları; dərman bitkiləri; yağlı, efiryaglı bitkilər; texniki bitkilər; balverən bitkilər; boyaq bitkiləri) 1300 növlə təmsil olunur. Yaxın illərdə həmin növlərin arealları dəqiqləşdiriləcək, bioekoloji səciyyəsi, ehtiyatı, mühafizəsi və istifadəsi imkanları araşdırılacaqdır.

5. Qarabağın nadir və itmək təhlükəsində olan bitki növlərinin tədqiqi, "Qırmızı" və "Yaşıl" kitabların tərtib edilməsi. Bu tədqiqatları aktual edən əsas amil ərazinin florasının 30 ilə yaxın bir dövrdə erməni işğalı altında olmasıdır. Bu müddətdə düşmən 54 min hektardan çox meşələrimizi məhv etmiş, ümumi sahəsi 43 min hektar olan 2 dövlət qorugu, 4 dövlət təbiət yasaqlığı, yüzlərlə təbiət abidəsi kimi qeydiyyata alınmış çoxyaşlı ağacları tələf etmiş, bitki örtüyümüzə fitogenosid təhdidmişdir.

İlkin araşdırmalarla burada 57 fəsilə və 99 cinsə aid 165 nəslə kəsilmək təhlükəsində olan, 34 fəsilə və 84 cinsə aid 119 endem və subendem növlər qeydə alınmışdır. Dünya təcrübəsi əsasında meşələrimizin bərpası ən önəmli məsələlələrdəndir. Xüsusi mühafizə olunan təbiət ərazilərinin (Milli park, Dövlət qorugu, rezervat və s.) öyrənilməsi, onların genişləndirilməsi və yenilərinin yaradılması geniş tədqiqatlar tələb edir. Bu məsələlərin həlli Qarabaga aid Dövlət Proqramında da nəzərdə tutulmuşdur.